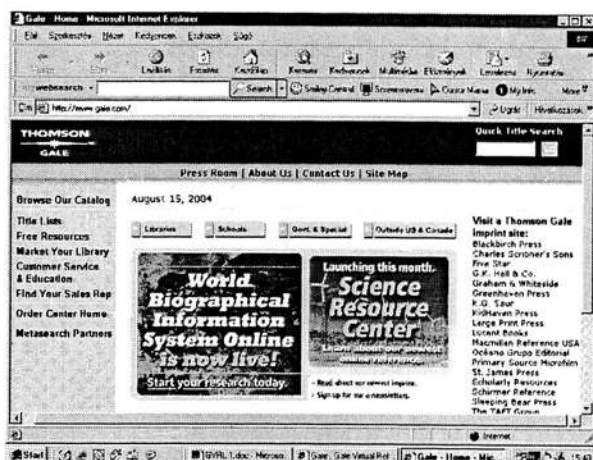

Virtuális szabadpolc: Gale Virtual Reference Library (GVRL)

Gordon Macomber, a Thomson Gale^{®1} frissen kinevezett igazgatója az Amerikai Könyvtárosok Szövetsége (ALA)² 2004 nyári konferenciáján indította útnak cége 50 éves fennállásának jubileumi eseménysorozatát. A ma a michigani Farmington Hillsben székelő információszolgáltató óriásvállalat születése egy referenzműhöz, az 1954-es évhez és Detroit-hoz köthető: ebben a városban jelent meg először az Encyclopedia of Associations a Gale Research kiadásában. A legendássá vált kézikönyvet egy vállalkozó, Frederick Gale Ruffner állította össze könyvtárosok, szerkesztők, kutatók segítségével, miután konstataulta, hogy nem létezik semmiféle jegyzék vagy címtár az amerikai nonprofit cégekről. Az azóta is évente közreadott munkát – online verziójának címe: Associations Unlimited – a *Library Journal* beválasztotta az elmúlt évszázad legjobb referenzművei közé. A Gale Research évtizedeken át a minőségi információszolgáltatás zászlóshajójaként egyre bővítette referenz-repertoárját, mígnem Ruffner 1985-ben eladta cégét a Thomson vállalatbirodalomnak, amely aztán tőkeerejével biztosította a Gale-termékek zökkenőmentes „kirajzását” a nem nyomtatott, új technológiai közegekbe. Az immár Thomson Gale[®] néven futó vállalat (l. 1. ábra) fél évszázados jubileumán új termékével csaknem feltáratlan területre lép, és megteremt a virtuális szabadpolcot eBook-gyűjteményével, a Gale Virtual Reference Library (GVRL)³ kibocsátásával. Mielőtt részletesen ismertetjük a GVRL-t, vessünk egy pillantást az internetes információforrások, weben hozzáférhető tájékoztató anyagok közel-múltjára-jelenére.

Az elmúlt években számos könyvtár, oktatási intézmény – honlapját gazdagítandó – tervszerűen vagy ötletszerűen, folyamatosan vagy esetenként almanachokhoz, enciklopédiákhoz, e-kézikönyvekhez utaló linkeket, ugrópontokat kötött be weboldalaira, amelyek aztán tekintélyes portallá izmosodtak. (Ezt a folyamatot időben kissé megelőzte a könyvtári portál másik szereplője, az e-folyóiratokhoz mutató linkek elszaporodása.)

1. ábra A Thomson Gale[®] beköszönő képernyője

A világhálón található forrásokhoz való csatolás az értéknövelt szolgáltatás egy kategóriája, amelynek azonban feltételei és buktatói is vannak. A webhely vagy honlap tulajdonosának gondoskodnia kell a folyamatos karbantartásról, hiszen a hálóhelyek avulása szédítő tempójú, és a 404-es („avult link”) üzenetet minden körülmények között minimálisra kell csökkenteni, ha azt akarjuk, hogy a látogatók vissza is térjenek honlapunkra. A bekötött linkek gondozása szinte magától értetődő módon az adott könyvtár referenzrészlegére hárult, hiszen a tájékoztató pultnál ülő könyvtárosok szembesülnek legdinamikusabban az internet dinamikájával, ők látják legkorábban a zárt linkeket, a „link-rot”-ot, és ők találkoznak leghamarabb az online újdonságokkal, amelyek esetleg alkalmasak lehetnek kapcsolódási helynek, ugrópontnak. Az ilyen akkumuláló linkkészlet stabil hátteret, gazdag forrást nyújtott az elmúlt fél évtizedben vezető alkalmazással való digitális referenzszolgálat számára – a könyvtári nyitvatartási időkorlát az állandó, 24/7-es (huszonnégy órán és hét napon át) hozzáféréssel megszűnik, bár az eltérő platformok, külön-külön belépési eljárások még nehezkessé teszik a használatot. A könyvtári polcfolyómétereket megtöltő nyomtatott referenzgyűjtemény lassan háttérbe szorul a távoli hozzáféréssel bíró, illetve csak helyi

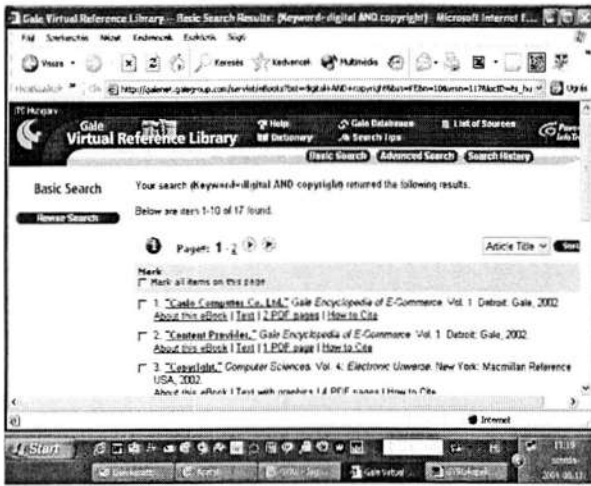
elérésű online kézikönyvtárral szemben: ezeket az e-referenz kollektívákat angol terminológiával gyakran „reference-desk online”, „e-resources”, „reference-shelf” kifejezésekkel tartják nyilván. A távolról is elérhető referenzművek adatait sokszor az OPAC-ban is rögzítik, a MARC 856-os mezőben kényelmesen katalogizálni lehet ezeket, ám itt is érvényes az állandó és folyamatos karbantartás imperatívusza. Az online referenz – akár a szabadpolcos olvasótermi regulában – azért jobbra elkülönül a bázisgyűjteménytől, és már a Web-OPAC-on kívül is külön belépési ponttal kereshetővé teszik. A szabad elérésű referenzforrások minősége persze nem mindig garantált, a források, az ugrópontok kiválasztásában a könyvtáros hozzáértése döntő tényező. Minőség biztosítása azonban ma csak a professzionális, általában korlátozott elérésű, előfizetéses vagy licenccel megjeleníthető adatbázisokkal lehetséges, amilyen például az Xreferplus.⁴ Az élénkülő piacon az R. R. Bowker az eKönyv-terjesztő ebrary nevű céggel állt össze online referenzgyűjtemény megjelentetésére, H. W. Wilson eKönyv formában adja közre népszerű referenzműveit, az Ovid Technologies pedig a McGraw Hill orvosi-technikai munkáit fogja ebben a formában közzétenni.⁵ Az online referenz törekvések érett megtestesülése a Gale Virtual Reference Library, amely most figyelmünk központjában áll.

A GVRL minőségi eKönyv-gyűjtemény, amelynek már minimális forrásokkal szinte alapfelállásban működtethető honosítását, és tetszés szerinti, saját ütem és büdzsé szerint tervezett bővítését kínálja a könyvtáraknak a Thomson Gale®. A cég rugalmas üzletpolitikájának köszönhetően az online referenzgyűjtemény építését egy könyvtárban bármilyen kevés, kisszámú e-könyvvel meg lehet indítani, hiszen csupán a jutányos árú keresőszoftvert (InfoTrac) kell megvásárolni, és az adott e-referenz megvétele nyomán a korlátlan hozzáférés és a többi használati feltétel már érvényes. A GVRL szolgáltatásában újszerű az is, hogy az egyes források eltérő platformjai helyett egyetlen keresőfelületen, a tetszés szerint beszerzett elektronikus referenzművek teljességében kereshetünk (az egyidejűleg több forrásban végzett keresés angol nyelvű kifejezései a „broadcast searching”, „federated searching” vagy „cross searching”). A keresési eredményekkel különféle műveleteket (nyomtatás, e-mail küldés) végezhetünk, korlátlan párhuzamos egyidejű hozzáféréssel. Ez utóbbi tényezőt is a számítógép és a hálózat ismert – és csodálatos – vívmányaként tartjuk nyilván. Ha szemügyre vesszük a GVRL-t, sok könyvtáros számára ismerős felülettel találkozunk

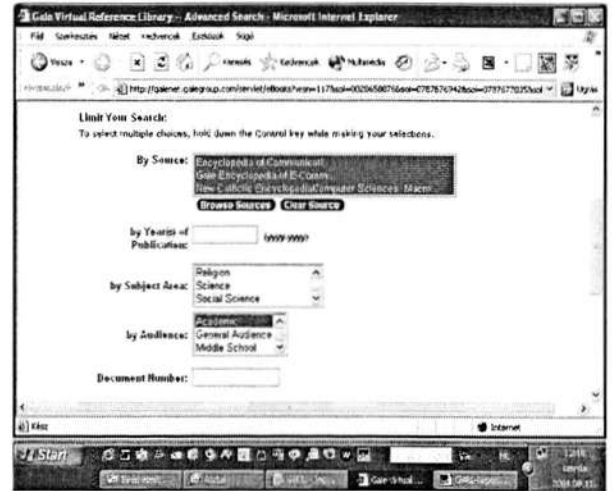
már belépéskor és végig a GVRL használata során, hiszen a Gale barátságos kereső interfésze köszön vissza a Biography Resource Centernél⁶ és a Literature Resource Centernél⁷ egyaránt, azoknál a Gale-adatbázisoknál, amelyeket például az Akadémiai Könyvtár fizet elő. A boole-i keresés teljeskörűen alkalmazható, végezhető csonkolás, közelségi keresés. Nem elhanyagolható erény az sem, hogy az e-könyvgyűjtemény használatához nincs szükség külön e-könyv olvasóra, ún. e-book readerre, és semmilyen speciális szoftverre, hiszen az internetböngészővel minden funkció végrehajtható. Ha az eKönyveket katalogizálni szeretnénk, hogy megjelenjen a Web-OPAC-ban is, ehhez újabb segédeszköz áll rendelkezésre: a beépített InfoMarks® révén az előfizetett címek MARC-rekordjai rendszeresen és az aktuális frissítésekkel letölthetők. A Thomson Gale® gondoskodik az egyes címek 856-os mezőinek karbantartásáról, s mentesíti a könyvtárosokat e terhes és állandó feladat alól. Könyvtárak számára lehetőség van a GVRL elérésére a Z39.50-es porton keresztül is.

A GVRL-ben szereplő e-források a Thomson Gale® által nyomtatott formában kiadott művek elektronikus változatai. Ma kb. 150 tekintélyes referenzmű érhető el, ám visszamenőleg folyik kézikönyvek digitalizálása, amelyek a bővülő választék részei lesznek. Természetesen a vállalathoz tartozó imprintek, mint például a Saur⁸ vagy a Macmillan⁹ is aktívan részt vesznek a GVRL tartalom bővítésében, ám más neves kézikönyvgyűjtemények is folyamatosan integrálódnak, ilyen pl. a fent említett Xreferplus. A források listájában híres Wiley-kézikönyveket¹⁰ is felfedezhetünk (Encyclopedia of Space Science and Technology, Encyclopedia of Telecommunications, Encyclopedia of Aquaculture stb.).

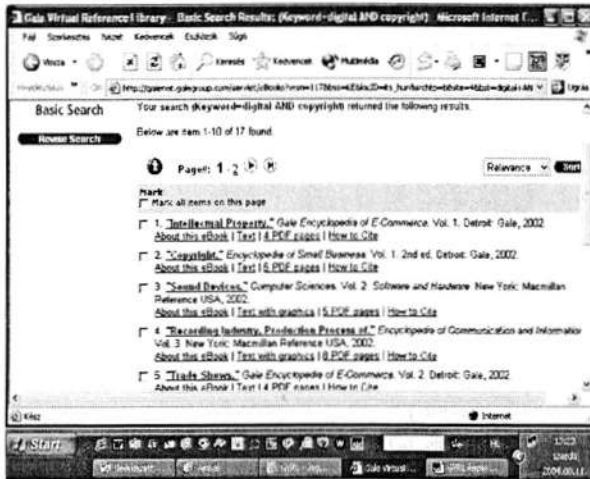
A GVRL-ben kereshetünk alap- és haladó szinten. Az alapszintű keresésnél (l. 2. ábra) a legördülő menüben három opció jelenik meg: a kulcsszavak, cikk/címző szavai, illetve a forráscím szavai alapján indíthatjuk a keresést. Az adatbázis-kollektíváról írt bírálatában L. Edols¹¹ felhívja a figyelmet arra, hogy az alapszinten (Basic Search) kínált kulcsszavas keresés nem teljes szövegű, hanem a címben előforduló szavakra, és az adott cikk első ötven szavára vonatkozik (a teljes szövegű keresést a haladó fokú keresésnél fogjuk megtalálni). Technikai adalék, hogy a kötőjel része a szónak, ezért kötőjeles szavak keresésénél változatlanul kell megadni a keresőkérdést; az aposztrófot azonban a rendszer nem veszi figyelembe, és a Forrás (Source) egy adott referenzműre szűkíti le a kere-

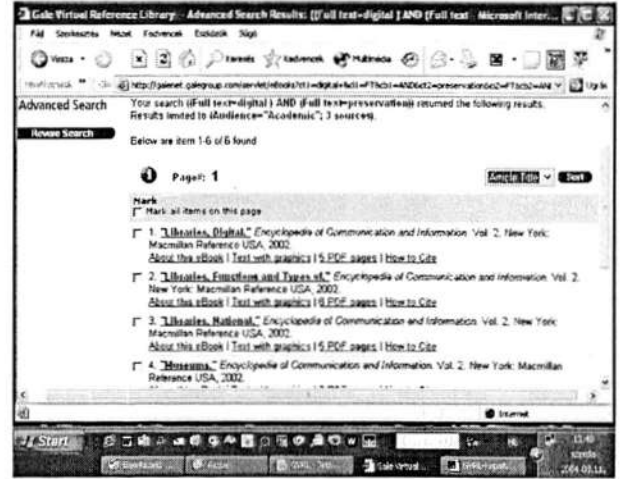
2. ábra Alapszintű keresés (kulcsszóval és Boole-operátorral) találati listája

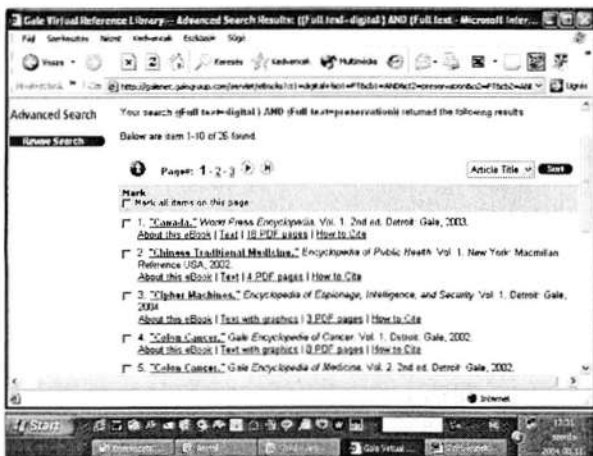
5. ábra A keresés szűkítésének lehetőségei

3. ábra Találati lista relevancia szerinti rendezése

6. ábra Szűkítés olvasói szint alapján

4. ábra Haladó szintű keresés (Boole-operátorral) találati listája

sést. Különösen hasznos a sorozati kiadványok keresésénél, pl. a Contemporary Authors több tucat digitalizált kötetében. Példánkban digital és copyright közös előfordulására kerestünk, a cikkek ábcérendjében listázott keresési eredményt lehet rendezni relevancia és források szerint is (l. 3. ábra). A relevancia szerinti rendezés csak a kulcsszó és a címszavak szerinti keresésnél „él”, s a relevancia szerinti rendezésnél korlát van: a 200 legfontosabb találatot hozza ki a rendszer. A szakértői, haladó fokú keresés (l. 4. ábra) sokkal bővebb – az alapszintű keresésen túlmenően itt teljes szövegű keresést lehet indítani, képeket lehet keresni, szűkíteni pedig kiadási év, tárgy, célközönség alapján tudjuk keresési halmazunkat (l. 5. ábra). A tematika szerinti felosztás kicsit túl tágnak mondható, de érdekes és eredeti a célközönség, a befogadás szintjének választási lehetősége. Van általános érdeklődés (*general*), tudományos (*academic*) és középiskolás (*middle school*) szint (l. 6. ábra).

A html formában megjelenített eredménylistáról a linkek nyomán lehet továbbnavigálni, s az egyes rekordok alatt előtűnő menüben is lépkedhetünk. Az *About the Book* menüpont címlapképet és tömör leírást tartalmaz az adott referenzműről. Az *e-Table of Contents* kattintásával a tartalomjegyzéket hívhatjuk elő. Nagyon praktikus az *eBook Index*, amely a kézikönyv mutatójának linkekkel dúsított ugrópontja. Az illusztrált műveknél és cikkeknel be lehet hívni az illusztrált szövegrészeket (*Text with Graphics*), a *PDF-pages* pedig a nyomtatható verzióhoz vezet. Tudományos célra hasznos a hivatkozási formátum kiválasztását biztosító menüpont (*How to Cite*): az MLA, APA, Harvard és a címkés, Z39.80-as citációs formátumok közül választhatunk.

A Gale márkanévhez hagyományosan illő magasrendű információszolgáltatás árnyékában két meglepő gyengeség bukkan fel, amelyre kritikai észrevételünk vonatkozik. A GVRL-hez kapcsolt online szótár (Dictionary) a Merriam-Webster Collegiate Dictionary. Ez a szótár igazából csak az általános érdeklődés olvasók számára elegendő - ám bosszantóan frusztráló a kicsit szakmai színezet, illetve szlengbe a kollokvialisba tartó szavak keresésében: nem ismeri például a szoftverprogramozás egyik közkelet terminusát („gotcha”, amely egyfajta kódolási hibát jelent); de szókincsében nincs nyoma a „duplumszűrés” angol megfelelőjének, a „deduplication” szónak sem - ezeket a szavakat a szabadon elérhető szótárak tömege rutinszerűen tartalmazza. A másik észrevétel, ami nem is igazán bíráló, az adatbázisok abszolút Amerikaközpontúságára igyekszik felhívni a figyelmet - elképzelhető, hogy a GVRL várható európai hódító körútja nyomán angol és német közreműködéssel

az európai források egy része is be fog kerülni az online virtuális gyűjteménybe. Összefoglalva: az idő és tér fizikai korlátaitól szabadult eKönyv-gyűjtemény - amely már levetette technikai tökéletlenségeit, és a nem áttűtő siker eBook számára kibontakozási lehetőséget kínál - vonzó alternatíva lehet a szabadpolcokon fekvő papír alapú rokonaival szemben, és az adatbázis-szolgáltató rugalmas ajánlata Magyarországon is kedvezően hathat az online referenzkollekció megteremtésére, illetve kibővítésére a különböző típusú könyvtárakban.

Jegyzetek

- ¹ A Thomson Gale® honlapja: <http://www.gale.com>
- ² Amerikai Könyvtáros Szövetség: <http://www.ala.org/>
- ³ Gale Virtual Reference Library: <http://mvw.gale.com/gvrl/index.htm>
- ⁴ Xreferplus: <http://www.xrefer.com/home.jsp>
- ⁵ WEBSTER, Péter: Implication of expanded library electronic reference collections. = Online, 2003. szept.-okt. http://www.findarticles.com/cf_dls/m1388/5_27/107254477/phnt.jhtml
- ⁶ Biography Resource Center: <http://www.gale.com/BiographyRC/index.htm>
- ⁷ Literature Resource Center: <http://www.gale.com/LitRC/>
- ⁸ K. G. SaurVerlag: [Mp./Awww.saur.de](http://www.saur.de)
- ⁹ Macmillan: <http://www.gale.com/macmillan/index.htm>
- ¹⁰ Wiley: <http://www.wiley.com/WileyCDA/>
- ¹¹ EDOLS, Liz: Gale Virtual Reference Library: a review. = Online Currents, 19. köt. 2. sz. 2004. p. 15-17.

Bánhegyi Zsolt
(MTA Könyvtára)

Tudomány- és technikatörténet CD-ROM-on XIX.

A technikatörténet jelentősebb magyar személyei

„Hazánkban aligha volt változóbb az időjárás, mint a századon, mikor pár éven belül császárság és köztársaság, parlamentarizmus és diktatúra, feudalizmus és ipari forradalom, dzsentri bürokrácia és általános közoktatás, imperialista hadüzenet és megszálló csapatok bevonulása követte egymást szédítő kavargásban. A XX. század kezdetén támadt a magyar tudománynak az a nagy generációja, amelyik maradandóbb nyomot hagyott a világ

arculatán, mint Brezsnyev vagy Nixon, amelyért hazánkat tisztelni tanulta a világ Los Angelesben. Írta Marx György. E büszkeség ölt maradandó alakot a Mikrosuli Bt. multimédia CD-alkotásában, amely kifejezetten általános iskolások számára 61, döntő többségében elhunyt olyan magyar személyiségről ad képet, akik joggal vívták ki a világ tiszteletét. A névsorban rövid életrajzzal, fényképpel és legfontosabb alkotásuk bemutatá-